

Cumhuriyet Dönemi (1923-2007) Türk Edebiyatında “Belâgat” Çalışmaları

Mücahit KAÇAR*

I. Belâgatın Tarihî Gelişimi ve Osmanlı Dönemindeki Belâgat Çalışmaları¹

ARAPÇA *b-l-g* kökünden gelen ve lügatte “bir şeyin eksiksiz yapılması, nihayete ermesi, tamamlanması” gibi anlamlara gelen belâgat; meânî, beyân ve bedî ilimlerini içine alan ve “fasih sözün muktezâ-yı hâl ve makama uygun olması” olarak tarif edilen ilimdir. Tarifte geçen “hâl”den maksat, kelâmın söylenmesini gerektiren hususî sebeptir.

Belâgat, cahiliye devri Arap edebiyatında hayli gelişmiş olmasına rağmen İslâm’dan sonra ilim hâline gelmiştir. Hicrî birinci asırdan itibaren Kur’ân-ı Kerim’in değişik açılardan incelendiği, kelimelerin anlamları arasındaki münasebetlerin tespitinin önem kazandığı bilinmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’in îcâz ve mecazları üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde belâgat ilmi ortaya çıkmıştır.

Câhiz ve Abdulkahir Cürcanî gibi büyük dilcilerin sistemleştirdikleri belâgate büyük Türk bilgini Zemahşerî *Keşşâf* ve *Esâsü’l-Belâga* isimli eserleriyle yeni açılımlar getirerek revaç vermiştir. Belâgati bir ilim olarak işleyen ilk eserler, İbn-i Mâlik’in *Ravdu’l-ezhân*’ı ve *Misbah*’ıdır. Bu ilmi bütün kısımlarıyla birlikte ilk defa sistemleştiren Arap Dili bilgini olan Türk dilci Siraceddin Sekkâkî, yazmış olduğu *Miftahu’l-Ulum* isimli eserinin üçüncü bölümünü belâga-

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Belâgatın tarihi gelişimi ve Osmanlı dönemindeki belâgat çalışmaları hakkında özet mahiyetinde bilgilerin yer aldığı bu bölümde, çalışmanın asıl konusu olmamasından dolayı, Osmanlı döneminde yazılmış olan bütün belâgat kitaplarına değinilmemiş, sadece günümüzde neşri yapılmış olup artık tanınmış olan eserler zikredilmiştir. Bu özet bölüm aşağıdaki eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır: M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, İstanbul: Bilimevi, 2001; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980; Ahmet Kartal, “Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve “Tezâd ve Telmîh” Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, c. XVI, sy. 1, s. 413-428.

te ayırmıştır. Sekkâkî'nin birçok kişi tarafından şerhedilen bu eserinin el-Kazvinî tarafından *Telhisü'l-Miftah* ve Taftazanî tarafından da *el-Mutavvel* isimleriyle yapılan şerhleri bütün İslam coğrafyasıyla birlikte Osmanlı'da da asırlarca okutulmuştur. Osmanlı medreselerindeki belâgat derslerinde *Miftahu'l-Ulum* ve onun şerhi olan *Mutavvel* ve *Telhis* asırlar boyunca okutulmuş ve bunlar üzerine yapılan şerhler de yine Arapça yapılmış ve maalesef belâgat alanında yeni ve orijinal bir çalışma ortaya konulamamıştır.

Klasik tarzda belâgat çizgisini takip eden ve Türkçe yazılan ilk kitap Muhammed bin Muhammed Altıparmak'ın *Terceme-i Telhis*'idir. Muslihiddin Mustafa Sürurî'nin *Bahru'l-Maârif* isimli eseri de doğrudan belâgatle ilgili olmamakla birlikte belâgatle ilgili birtakım terimleri örneklemesi yönüyle önemlidir. Muidî'nin *Miftahu't-Teşbih*'i şiir yazmak isteyenlere benzetme yapma kurallarını anlatmakta, Müstakimzâde Sadettin'in şiir terimlerini konu alan *Istilahat-ı Şiiriyye*'si ise belâgat terimlerine de yer vermektedir. İsmail Ankaravî'nin *Miftahu'l-Belâga ve Misbahu'l-Fesâha*'sı da *Telhis*'in Türkçeye tercüme ve izahından oluşmaktadır.

Batılılaşma hareketlerinin etkisi altında, Tanzimat sonrasında Fransızcanın da önem kazanmasıyla belâgat alanında Batı etkisiyle yazılmış Türkçe çalışmalar görülmektedir. Bu dönemde belâgat konusunda sadece Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade etmek yerine Fransızca retorik kitaplarından da etkilenerek, özellikle lise düzeyindeki öğrencilere güzel ve doğru okuma-yazmayı öğretmek amacıyla belâgat üzerine yazılan eserlerden Süleyman Paşa'nın *Me-bâni'l-inşâ*'sı, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniye*'si, Diyarbakırlı Sa'îd Paşa'nın *Mizânü'l-edeb*'i, Mehmed Celâl'in *Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri*, Muallim Nâcî'nin *Istilahât-ı Edebiye*'si, Menemenlizâde Tâhir'in *Osmanlı Edebiyatı* ve Manastırlı Mehmed Rifat'ın *Mecâmi'ü'l-edeb*'i bu dönemdeki eserlerin en önemlileridir. Recai-zâde Mahmud Ekrem ise *Ta'lîm-i Edebiyat*'ında edebî sanatlarla insan düşünce ve psikolojisi arasında bir bağ kurarak Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı için yeni bir yol çizmiştir.

II. Cumhuriyet Sonrası Dönemdeki “Belâgat” Çalışmaları Literatürü²

Cumhuriyet sonrası dönemde “belâgat” üzerine yazılmış kitap, makale, tez ve sempozyum ve kongrelerde sunulmuş bildirilerin tespitini amaçlayan bu

² Bu bölümde yer alan eserlerin tespitinde incelenen eserlerin kaynakçaları temel hareket noktası olarak alınmış ve belâgat üzerine yapılmış çalışmaların kaynakçalarından yola çıkarak eserler tespit edilmiştir. Ayrıca, Hatice Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar, Haberler, (Toplu Sayı: 1990-2005)* (İstanbul: Ha yayınları, 2005) isimli eserle Milli Kütüphane (<http://mksun.mkutup.gov.tr/F/>), Türk Dil Kurumu (<http://www.tdkkitaplik.org.tr/dergiler.asp>) ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (<http://kutuphane.isam.org.tr/2001arama.htm>) kitap ve makale tarama sayfalarından da istifade edilmiştir.

yazıda, belâgatın kendisini veya bir bölümünü veyahut belâgat üzerine yazılmış eserleri konu alan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaya ansiklopedi maddeleri, Kur’ân-ı Kerim’in belâgati, Arapça-Farsça yazılmış belâgat kitapları üzerine Türkiye’de yapılmış incelemeler ve Osmanlı döneminde Türk müellifler tarafından yazılmış olan Arapça-Farsça belâgat eserleri üzerine yapılmış çalışmalar dâhil edilmemiştir. Tespit edilen eserler incelenip tasnif edildikten sonra çalışmalar üzerine genel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Elbette araştırma esnasında çeşitli sebeplerle tespit edilemeyen, gözden kaçan kitap, makale, tez veya bildiri olmuştur. Bu konuda da bütün çalışmalara elimizden geldiğince ulaşmaya çalıştığımızı belirterek mazur görülmeği umuyoruz.

A. Kitaplar

Cumhuriyet sonrası dönemde Türk edebiyatında belâgat alanında yazılmış kitapların sayıca az oldukları, konu bakımından çok fazla çeşitlilik göstermedikleri ve belâgatın kendisinden ziyade belli bölümlerini konu edindikleri görülmektedir. Bir-iki eser haricinde, belâgatın bütün yönleriyle derli toplu olarak incelenmesi yerine belli bölümlerinin veya terimlerinin çalışılmasının bir nedeni konunun ağır olması ise, diğeri de temel kaynaklara gidebilmek için bilinmesi gereken Arapça ve Farsça’dır.

Bu dönemde belâgat üzerine yazılmış olan eserler içerisinde, gerek belâgatın tüm konularını içermesi gerekse de hazırlanış yöntemiyle iki eser dikkati çekmektedir. Bunların birincisi, M. Kaya Bilgegil’in *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* isimli eseridir. M. Kaya Bilgegil, kitabına edebiyat kelimesinin menşei, Türkçeye girmeden önce geçirdiği safhalar ve Türkçede aldığı manalar hakkında bilgi veren bir girişle başlamaktadır. Eserin geri kalan kısmı üç kitap başlığı altında belâgat konularının ayrıntılı anlatımına ayrılmıştır. Yazar, çalışmasında kullandığı terimlerin yenilerini getirmeye çalıştığını fakat bunların sahifeye konulur konulmaz yerlerini yadırgadıklarını, bu sebeple eski terimleri kullandığını ayrıca tasniflerde de Doğu’ya has belâgat kitaplarına sadık kalınmışken kitabın alt bölümlerinde ise şahsî hatta Batı’ya bağlı bulunan bazı tasniflerin tercih edildiğini belirtmektedir. Açıklamaların oldukça anlaşılır bir üslupla verildiği çalışmanın dikkat çekici bir yönü de kullanılan örneklerin çoğunun eski kitaplardan değil de çağdaş Türk şair ve yazarlarından alınmış olmasıdır. Eser bütün bu yönleriyle belâgat üzerine yapılmış çalışmalar içerisindeki müstesna yerini muhafaza etmektedir.

Belâgatın derli toplu bir şekilde ele alındığı diğeri çalışma da M. A. Yekta Saraç’ın *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat* isimli çalışmasıdır. Belâgatın geniş bir çerçevede ele alındığı bu kitap, belâgate konu olan her meseleye, sanata veya üslup özelliğine değinmek yerine gerektiği kadar bilgiyi anlaşılır şekilde sunmayı hedeflemekle birlikte bu alanda yazılmış pek çok kitapta değinilmeyen

konulara da yer vermektedir. Yazarın da önsözünde belirttiği gibi kitapta, özellikle Tanzimat sonrası dönemdeki yeni yaklaşımlarla yazılan kitaplarla daha da karmaşık ve girift hale gelen belâgat meselelerinin çözümü için Türkçe eserlere değil, ilk kaynaklara ve klasikleşen eserlere başvurulmuştur. Beyân ilmini işlerken diğer kitaplardan farklı olarak mantık-belâgat ilişkisinden dolayı klasik mantığı teferruatıyla işleyen temel bir kaynaktan da faydalanılmıştır. Konuların basitten zora doğru sıralandığı eserde, hem divan hem de günümüz şairlerinden açıklamalı örnekler alınmış ve bunlar günümüzden geçmişe doğru olmak üzere sıralanmıştır. Belâgati sadece edebî sanatlardan ibaret görmeyen bir yaklaşımla yazılan eserde diğer birçok çalışmanın aksine meânî kısmına da yer verilmiştir. Ayrıca kitapta bedî kısmında öğrenimi kolaylaştırması düşüncesiyle yazar tarafından yapılan gruplandırma dışında, bu alanda yapılmakta olan yeni sınıflandırmalara iltifat edilmemiş, eser belâgatin kendi kadrosuyla, gelenekten geldiği şekliyle sunulmuştur. Günümüze kadar yazılmış olan temel belâgat kitaplarının referans alınmasıyla ortaya konulan eser, sadece cumhuriyet döneminden sonra yazılan belâgat çalışmalarında değil, bu alanda şimdiye kadar yazılmış eserler içinde de kendine sağlam bir yer edinmiştir. Saraç, “teşhis, intak, katı, nidâ” gibi bazı sanatların aslında klasik edebiyat bilgisi birikiminde bulunmadığını, tevriyeden ayrı olarak bir de îham sanatı olamayacağını, bu yanlışlığın durumun farkında olmayanlarca tekrarlanarak “kendi gelenegini oluşturduğunu” eserinde vurgulamaktadır.

Bu iki eser haricindeki kitapların büyük çoğunluğu belâgatin daha çok *bedî* kısmını içeren ve günümüzde artık “edebî sanatlar” şeklinde kalıplaşmış bir tamlamayla ifade edilen konular üzerinedir. Bunlar içinde en dikkat çeken çalışma Ali Nihat Tarlan’ın *Edebî San’atlara Dair* isimli eseridir. Çalışmasına “Edebî Sanatlara Dair bir Kalem Tecrübesi”³ isimli bir mukaddimeyle başlayan Ali Nihat Tarlan, edebî sanatları insan üzerindeki psikolojik etkilerine göre “Heyecana Merbut Sanatlar” ve “Fikre Merbut Sanatlar” gibi iki temel başlıkla bunlara bağlı alt başlıklar halinde incelemektedir. Kendisinden sonra yazılan birçok çalışmada takip edilecek farklı bir tasnif yapması yönüyle dikkati çeken bu kitap konuya yaklaşımı ve içeriği açısından bazı tenkitlere de uğramıştır.⁴

Edebî sanatlar üzerine yazılmış kitapların, belâgatin *bedî* kısmını da tamamen yansıttıkları söylenemez. Zira açıklamalarda çok fazla derine inmeden yüzeysel bir şekilde verilen konular, genelde birbirinden alıntılanan sabit örnek-

3 Eser daha sonraki baskılarında “Sanat Hakkında Birkaç Söz” başlıklı takdim yazısıyla *Edebî Sanatlar* ismiyle yayınlanırken bu mukaddime de “Giriş” ve “Edebî Sanatların Tasnifi” şeklinde iki ayrı başlık halinde verilmiştir. Bkz. Ali Nihat Tarlan, *Edebî Sanatlar*, 3. bs., İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1947.

4 Bu eserin Klasik Türk Edebiyatı ve belâgat ilmi çerçevesinde değerlendirilmemesi gerektiğine dair bir çalışma için bkz. M. A. Yekta Saraç, “Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan’ın Edebî Sanatlarına Farklı Bir Yaklaşım”, *İlmî Araştırmalar*”, 1999, sy. 8, s. 293-298.

ler eşliğinde sunulmaktadır. Bu kitaplarda konuyu özet ve anlaşılır bir şekilde sunma gayretinden dolayı edebî sanatların kapsam alanlarının karıştığı ve aynı beyitlerin farklı kitaplarda değişik sanatlara örnek olarak gösterildikleri görülmektedir. Çalışmaların çoğu divan şiirinden beyitler sunarken, modern Türk edebiyatından ve Yahya Kemal’in şiirlerinden örnekler sunmak suretiyle hazırlanmış olan kitaplar da bulunmaktadır. Bu dönemde yazılmış kitapların bir kısmı da edebiyat terimlerini açıklayıcı bilgiler sunmak üzere hazırlanmış olan ansiklopedik sözlük mahiyetinde eserlerdir.

Ahmet Cevdet Paşa’nın *Belâgat-i Osmaniye*’si, Ahmet Hamdi’nin *Belâgat-i Lisan-ı Osmani*’si ile Rezaizade Mahmut Ekrem’in *Talim-i Edebiyatı*’nı incelemek veya neşretmek amacıyla yazılmış kitaplar da Tanzimat sonrası dönemde yenileşme akımlarının etkisiyle yazılmış belâgat kitaplarının günümüz araştırmacılarına kazandırmaları bakımından önemlidir. Kâzım Yetiş’in *Belâgatten Retoriğe* isimli eseri de Tanzimat dönemindeki belâgat ve retorik çalışmaları üzerine birçok çalışması olan yazarın bu alanda yazmış olduğu makaleleri topluca sunmaktadır. Zeki Ömer Defne’nin *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma* isimli çalışması her ne kadar edebî sanatları uygulamada göstermeye çalışması ve bir eseri bütün bir şekilde edebî sanatlar açısından incelemesi yönüyle dikkat çekmekte ise de edebî sanatların tespiti ve örneklendirilmesi konusunda zayıf kalmaktadır.

- Akalın, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1980.
- Akdemir, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Aktaş, Hasan, *Klasik Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, Edirne: Yort Savul Yayınları, 2004.
- Aktaş, Hasan, *Modern Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, İstanbul: Söylem Yayınları, 2002.
- Banarlı, Nihad Sami, *Edebî Bilgiler*, İstanbul, 1942.
- Bayraktutan, Lütfi, *Edebî Sanatlar: Açıklamalar ve Örnekler*, Balıkesir: Akademi Yayınları, 1998.
- Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980.
- Can, Kaya, *Başlıca Yazınsal Sanatlar*, Ankara, 2003.
- Coşkun, Menderes, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.
- Çöğenli, M. Sadi, Yakup Şafak ve Recep Toparlı, *Arapça, Farsça, Türkçe Örnekleriyle Edebi Sanatlar*, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- Defne, Zeki Ömer, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Hacımuftüoğlu, Nasrullah, *İ'caz ve Belâgat Deyimleri*, Erzurum: Ekev Yayınevi, 2001.
- Karabey, Turgut; Mehmet Atalay, *Ahmet Cevdet Paşa Belâgat-i Osmaniye*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Karaca, Mehmed, *İzahlı Edebi Sanatlar Antolojisi*, İstanbul: Hilal Matbaası, 1966.

- Kılıç, Atabey, *Ahmet Hamdî Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî, İnceleme- Metin-Dizin*, Kayseri: Laçın Yayınları, 2007.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Macit, Muhsin; Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.
- Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Onan, Necmettin Halil, *Nâmık Kemâl'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1950.
- Pekin, Nermin Suner, Nihal Nomer Karaman, *Temel Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: MinnetoğluYay., 1982.
- Saraç, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, İstanbul: Bilimevi, 2001.
- Saraç, Yekta, *Muallim Naci Edebiyat Terimleri-İstılahat-ı Edebiyye*, İstanbul, 1996.
- Sevük, İsmail Habib, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul, 1942.
- Sezai, Halil, *Edebî Sanatlar*, Balıkesir: Türk Pazarı Matbaası, 1936.
- Soysal, M. Orhan, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul: MEB Yayınları, 1992.
- Şahiner, Necmettin, *Edebi Sanatlar*, 2. bs. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1975.
- Tahir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.
- Tarlan, Ali Nihat, *Edebî Sanatlara Dair*, 2. bs., İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1933.
- Yazıcı, Rıfki, *Örneklerle Edebî Sanatlar*, Erzurum, 1976.
- Yetiş, Kâzım, *Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara: AKM Yayınları, 1996.
- Yetiş, Kâzım, *Belâgattan Retoriğe*, İstanbul: Kitabevi, 2006.

B. Makaleler

Belâgat üzerine yazılmış makalelerde dikkati çeken ilk husus, ele alınan konuların çeşitliliğidir. Makale sayısının azlığıyla birlikte, çalışmalarda belâgatin farklı yönlerinin ele alınması bu alanda yapılacak yeni incelemeler açısından umut vericidir. Bu makalelerin bir kısmı belâgat veya edebî sanatlar hakkında genel bilgiler verirken, belâgatin bir konusunu (delalet, itnab-îcâz vd.) veya yanlış tarif edilen, kapsamı tam olarak belirlenemeyen bazı edebî sanatları konu edinerek bunları sorgulayan çalışmalar da mevcuttur. Divanlardan veya çağdaş şairlerden örneklendirmeler yaparak, onların belâgat yönlerini sorgulayan makalelerde de artış görülmektedir. Edebî sanatlar konusundaki çalışmalarda çeşitliliğin artması, hem bu alanda yazılmış kitaplardaki malzeme sıkıntısını, hem de tanımlar yapılırken sanatların kapsamları konusundaki belirsizliği giderecek olması bakımından önemlidir.

Osmanlı dönemindeki belâgat çalışmalarını özetleyen, bu ilmin o dönemde nasıl incelendiği hakkında tespitlerde bulunmaya çalışan ve yazılmış olan

istilâhat risalelerini tanıtır bunların içeriği hakkında bilgi veren makalelerin de belâgat ilminin anlaşılmasına ve ileride bu konuda çok daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına katkıda bulunacağı muhakkaktır.

Gerek belâgate dair kitaplarda ve gerekse de tez ve bildirilerde en çok incelenen eser olan Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmaniye*'si makalelerde de sıkça ele alınmıştır. Bu eserin Türkçe belâgat çalışmaları içindeki yeri, içerdiği dilbilgisi ve edebiyat terimleri ve bu eseri şerh eden Hacı İbrahim Efendi'nin *Şerh-i Belâgat*'ı makalelerde incelenmiştir. Bu noktada dikkati çeken husus, makalelerde özellikle Tanzimat sonrası dönemde yazılmış olan belâgat kitaplarımızın ele alınmayışı ve çalışmaların *Belâgat-i Osmaniye* üzerine yoğunlaşmasıdır. Bu dönemde yazılmış diğer eserlerin de ayrıntılı bir şekilde incelenip tanıtılmasının gerekliliği ortadadır. Bu anlamda Kâzım Yetiş'in Tanzimat sonrası belâgat ve retorik kitaplarımıza Fransız retorik kitaplarının tesirleri, Tanzimat sonrasında kullanılan yeni edebî terimler ve millî retorik konulu makalelerinin, böyle kısır bir alanda yazılmış faydalı ve dikkat çekici çalışmalar olduğu görülmektedir.

- Aksoyak, İsmail Hakkı, “Edebî Sanatlar”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Mustafa İsen ve diğerleri (haz.), Ankara: Grafiker Yayınları, 2002, s. 267-282
- Arslan, Mehmet, “Onsekizinci Yüzyılda Yazılmış Bir Nazariyat Risalesi: Risale-i İstılâhat-ı Edebiye”, *Kızılırmak*, 1992, sy. 10, s. 25-28.
- Avşar, Ziya, “Şairlerin Görüp Unuttukları Bir Rüya: Belâgat”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II)*, 2007, c. II, sy. 4, s. 161-184.
- Canım, Rıdvan, “Ahmet Cevdet Paşa ve Belâgat-i Osmaniye”, *Kitap Dergisi*, 1995, sy. 73, s. 37-41.
- Coşkun, Menderes, “Edebî Terimler ve Aruzla İlgili Bir Eser: Alî b. Hüseyin Hüsameddîn Amasî'nin Risâletün Mine'l-'arûz ve İstılâhı'ş-şî'rî”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, İstanbul, 2003, sy. 8, s. 97-130.
- Coşkun, Menderes, “Edebî Sanatlardan İhamın Tanım Problemi Üzerine Düşünceler”, *Türk Dili*, 2001, sy. 600, s. 882-890.
- Coşkun, Menderes, “Tevriye ve Çeşitleri Üzerine Düşünceler”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II)*, 2007, c. II, sy. 4, s. 248-261.
- Coşkun, Menderes, “Edebi Sanatların Terim Olarak Divanlardaki Kullanımı Üzerine”, *Türkler*, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (eds.), Ankara, 2002, c. XI, s. 701-707.
- Çağmar, Edip, “Belâgat İlminde İzafilik”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 2003, c. V, sy. 2, s. 39-62.
- Çöplüoğlu, Fazilet, “XVII. Yüzyıl Şairi Fevzî'nin Şiirlerinde Mana, İcâz, Belâgat, Mazmun ve Şiir Kavramlarının İşlenişi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 2006, c. XXVIII, sy. 4, s. 41-52.

- Dağlar, Abdülkadir, "Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dair", *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2007, c. II, sy. 2, s. 161-178.
- Dağlar, Abdülkadir, "Hacı İbrahim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ı (Metin)", *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II)*, 2007, c. II, sy. 4, s. 321-370.
- Diriöz, Meserret, "Edebiyat Bilgi ve Teorileri I, Belâgat", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2002, sy. 11, s. 255-61.
- Diriöz, Meserret, "Yunus Emre'de Edebî Sanatlar", *Türk Edebiyatı*, 1988, sy. 182, s. 37-40.
- Erdem, Mehmet, Tahsin Deliçay, "Mantık, Belâgat ve Usul-İ Fıkhî İlimleri Arasında Ortak Bir Kavram Olarak Delalet", *Marife: Bilimsel Birikim*, 2002, c. II, sy. 1, s. 171-180.
- Erünsal, İsmail E., "Mu'idi'nin Miftâhu't-Teşbih'i", *Osmanlı Araştırmaları*, 1988, sy. VII-VIII, s. 215-272.
- Erünsal, İsmail E., "Divan Şiirinde Kullanılan Teşbihlere Dair Bilinmeyen Bir Eser: Mu'idi'nin Miftâhu't-Teşbih'i", *Türk Dili*, 1984, c. XLVIII, sy. 392-293, s. 360-365.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Belâgat Ekolleri ve Anadolu Belâgat Çalışmaları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1988, sy. 8, s. 115.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Belâgat İlminin Gelişmesine Müessir Olan Kaynaklar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1993, sy. 11, s. 268.
- Kalyon, Abuzer, Filiz Kalyon, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-i Osmaniye Adlı Eserindeki Dilbilgisi ve Edebiyat Terimleri", *Türk Dili*, 2001, sy. 591, s. 291.
- Kara, Ömer, "Belâgat İlminde İki İfade Biçimi: İtnab-İcâz (II)", *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, sy. 3, s. 249-298.
- Kartal, Ahmet, "Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve "Tezâd ve Telmih" Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, c. XVI, sy. 1, s. 413-428.
- Kayapınar, Mustafa, "Belâgatta Talebî İnşâ (Dilek Bildiren Anlatımlar)/Mustafa Kayapınar (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Tez Özetleri-Yüksek Lisans)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sy. 22.
- Kırman, Aydın, "Türk Halk ve Klasik Şiir Belagatindeki Müşterek Hünerlerden "Lebdeğmez" Veya "Dudakdeğmez" ve Raci'nin Lebdeğmez Gazeli", *Folklor/Edebiyat*, 2005, sy. 44, s. 233-244.
- Kızıklı, Zafer, "Sibeveyhi'nin el-Kitab'ında Belâgat Biliminin Temelleri", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006, c. VI, sy. 23, s. 49-60.
- Kocakaplan, İsa, "Edebî Sanatlar Yönünden Yahya Kemal'in Şiirleri", *Türk Dili*, 2000, sy. 580.
- Kocakaplan, İsa, "İstiklal Marşı'nın Edebi Sanatlar Açısından Tahlili", *Türk Edebiyatı*, 1999, sy. 305, s. 41-44.
- Köksal, M. Fatih, "Belâgat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Arif ve İstifhâm", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1998, sy. 7, s. 167-190.

- Mengi, Mine, “Fuzulî'nin Şiirlerinde Cemiyetli Söz Kullanımı Üzerine”, *Türkoloji Araştırmaları: Fuat Özdemir Anısına*, 1997, s. 155-173.
- Nar, Ali, “Örneklerle Edebî Sanatlar”, *İslâmî Edebiyat*, 1990, sy. 1, s. 3-8.
- Okçu, İbrahim, “Edebiyat Biliminin Temelleri Üzerine Bir Araştırma”, *Yağmur*, 2001, sy. 10.
- Onur, Esra, “Manastırlı Mehmet Rifat'ın Mecâmîü'l-Edeb Adlı Eserinin Fesâhat Kısmı”, *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I)*, 2007, c. II, sy. 3, s. 418-427
- Özdemir, Sevim, “Bir Belâgat Terimi Olarak İcâz”, *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 2004, c. VIII, sy. 19, s. 309-330.
- Saraç, M. A. Yekta, “Edebî Sanat Terimlerinin Türkçe Karşılıkları Üzerine”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2004, c. XXII, s. 131-147.
- Saraç, M. A. Yekta, “Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları”, *Journal of Turkish Studies*, Harvard University (ABD), 2004, c. XXVII, sy. 4, s. 311-344.
- Saraç, M. A. Yekta, “Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın Edebî Sanatlarına Farklı Bir Yaklaşım”, *İlmî Araştırmalar*, 1999, sy. 8, s. 293-298.
- Saraç, M. A. Yekta, “Selahaddin-i Uşşakî'nin Belâgat İle İlgili Eseri ve Bu Eserdeki Edebî Terimler”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2004, c. XXXI, s. 281-318.
- Saraç, M. A. Yekta, “Tevriyedeki İham”, *İlmî Araştırmalar*, 2002, sy. 13, s. 133-149.
- Saraç, M.A. Yekta, “Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatına (XIII. Yüzyıl-1860) Giriş: Sosyal ve Kuramsal Bağlam: Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, c. I, s. 334-348.
- Soysal, M. Orhan, “Edebî San'atlar ve Tanınması”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, c. XVI, sy. 1, s. 413-428.
- Şafak, Yakup, “Sürürî'nin Bahrü'l-Ma'ârif'i ve Bu Eserdeki Teşbih ve Mecaz Unsurları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1997, sy. 4, s. 217-235.
- Şensoy, Sedat, “Belâgat Geleneğinde Aklî Mecaz Tartışmaları”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2002, sy. 8, s. 1-37.
- Tanyıldız, Ahmet, “Kelimenin Fesahati ve Fasîh Divanı Örneği”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II)*, 2007, c. II, sy. 4, s. 731-739.
- Tolasa, Harun, “XVIII. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü Müstakimzâde'nin İstlâhâtü'ş-şi'riyye'si-I”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1982, sy. 1, s. 221-229.
- Tolasa, Harun, “XVIII. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü Müstakimzâde'nin İstlâhâtü'ş-şi'riyye'si-II”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1986, c. XXIV-XXV, s. 363-79.
- Topçuoğlu, Hayriye, “Cumhuriyet Öncesinde Belagat ve Edebî Bilgilere Dayalı Ders Kitaplarında Dil ve Edebiyat Öğretimiyle İlgili Tespitler”, *Bilge Dergisi*, 2004, sy. 41, s. 40-62.

- Yeşilçiçek, Vedat, "Edebiyat Teorisi Temel Kitaplarında Teşbih Sanatı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, sy. 2, s. 221-235.
- Yetiş, Kâzım, "Yenileşme Dönemi veya Osmanlı Modernleşmesi (1860-1923): Belâgat-ten Retoriğe Teori Arayışları", *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, c. III, s. 273-286
- Yetiş, Kâzım, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniyesi ve Uyandırdığı Akisler I-III" *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1983, yıl: 12, sy. 1, s. 51-64; Nisan 1983, yıl: 12, sy. 2, s. 57-74; Ocak 1984, yıl: 13, sy. 1, s. 43-61.
- Yetiş, Kâzım, "Belâgat, Rhetorique ve Edebiyat Nazariyesi Sahasında Türkçe Neşredilmiş Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)*, 1987, s. 367-406.
- Yetiş, Kâzım, "Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma (Zeki Ömer Defne'nin Aynı Adlı Eseri Üzerine)", *Türk Dili*, 1990, sy. 460, s. 185-189.
- Yetiş, Kâzım, "Şiir ve Retorik", *Özel Sayı, Hece*, 2001, sy. 53-54-55, s. 244-246.
- Yetiş, Kâzım, "Tanzimat Sonrası Belâgat ve Rhetorique Kitaplarımıza Fransız Rhetorique Kitaplarının Tesirleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1988, sy. 56, s. 93-99.
- Yetiş, Kâzım, "Tanzimat Sonrasında Kullanılan Bazı Yeni Edebi İstilahlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1988, sy. 52, s. 197-202.
- Yetiş, Kâzım, "Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Millî Rhétorique Meselesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)*, 1985, s. 199-210.
- Yetiş, Kâzım, "XVI. Yüzyıl Başında Yazılmış Bir Kavâid-i Şiiriyye Risalesi", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2000, c. XXIX, s. 285-343.
- Yetiş, Kâzım, "Edebiyat Nazariyesi Sahasında Batıya Açılan İlk Kitap: Mebâni'l-İnşâ", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul, 1984.
- Yıldız, Ayşe, "Bazı Belâgat Kitaplarına Göre Secinin Tanım ve Tasnifi Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II)*, 2007, c. II, sy. 4, s. 1055-1065.

C. Tezler

Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmaniye*'si tez çalışmalarında da en çok dikkati çeken ve incelenen eserdir. Bu eserin konu edildiği tez çalışmalarında eserin transkripsiyonlu metni yapılarak içerdiği edebî terimler, ele aldığı konular ve tasnif yöntemi incelenmiştir. *Belâgat-i Osmaniye* dışında tezlerde en çok incelenen diğer eser de aslında tam olarak bir belâgat kitabı olmayan *Bahru'l-Maârif*'tir. *Mizanu'l-Belâga*, *Üskübî'nin Şerh-i Telhîs*'i, İsmail Ankaravî'nin *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha*'sı ve *Talim-i Edebiyat* ele alınan diğer belâgat kitaplarıdır. Bunlar dışında, Tanzimat öncesi dönemde yazılmış olan eski belâgat eserlerini ve yazarlarını konu edinen tez çalışmaları da mevcuttur.

Kitap ve makalelerde en çok ele alınan konu olan edebî sanatlar, tezlerde diğerlerine nispeten daha az incelenmiştir. Bu çalışmalarda edebî sanatların teorik olarak anlatılması değil, divanlardaki örneklerinin tespit edilip incelen-

mesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Ahmet Paşa, Necati Bey, Figanî ve Yahya Kemâl ele alınan şairlerdir. Şairlerin divanlarının belagatin tümü veya belli bir bölümü açısından incelenmesi çalışmalarının daha da artmasının hem belâgat açısından hem de divan şiirinin anlaşılması bakımından ne kadar önemli oldukları ortadadır.

- Altıntop, Selim, *Belâgat-ı Osmaniye'deki Edebi Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1999. Baranoğlu, Şahin, *Mizanu'l-Belaga*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2000.
- Fidelier, Tülay, “Belâgat-ı Osmaniye Hakkında Yayınlanmış Risalelerden Birkaçı”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1988.
- Güleç, İsmail, “Bahru'l-Maârif'te Geçen Edebiyat Terimleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1997.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah, “Fahrüddin er-Razi, Nihayetü'l-İcâz fi Dirayeti'l-İ'câz'ının Tahkiki Neşri ve Abdulkahir Cürcanî'nin Belâgat Alanındaki Eserleriyle Mukayesesi”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1987.
- Kalyon, Abuzer, “Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-i Osmaniye'si: Transkripsiyonlu Metin-İndeks (s. 1-101)”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1998.
- Kalyon, Filiz, “Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-i Osmaniye'si: Transkripsiyonlu Metin-İndeks (s. 101-203)”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1998.
- Kaptan, Yılmaz, “Ahmet Paşa Divanında Edebî Sanatlar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999.
- Kılıç, Atabey, “Üskübî'nin Şerh-i Telhîs'i”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1990
- Kırman, Aydın, “Necati Bey Divanının İlk 100 Gazelindeki Benzetme Sanatlarının Dil Yönünden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 1996.
- Kocakaplan, İsa, “Yahya Kemal'in Şiirlerinde Edebî Sanatlar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990.
- Kutlu, Tarık, “Figanî ve Divançesi'nde Edebî Sanatlar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1971.
- Muhammed, İbrahim, “İstiâre Risâleleri ve Kemal Paşazâde'nin Risâle-i İstiâriyye'si”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2002.
- Okatan, H. İbrahim, “Sürurî'nin Bahru'l-Maârif'i: İnceleme ve Mukaddime Metni”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1986.
- Öztürk, Zeki, “Belâgat-ı Osmaniye'deki Edebî Konu ve Terimlerin Tetkiki”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1990.
- Parlatır, İsmail, “Talim-i Edebiyat ve Benzerleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1973.
- Summak, Abdülkadir, “Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1999.
- Şafak, Yakup, “Sürurî'nin Bahru'l-Ma'ârif'i ve Enîsü'l-Uşşâk İle Mukayesesi”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

- Şahin, Esmâ, "Tazarrunâme'de Benzetme Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005.
- Taşdelen, Hasan, "Kemal Paşazâde, Hayatı, Eserleri ve Belâgatla İlgili Görüşleri", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1995.
- Uysal, Mustafa, Yunus Muradoğlu ve M. Ali Bilir, "Belâgate Dair Eserlerin İndeksi: Arapça, Farsça, Türkçe", Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1988.
- Ülken, Fatih, "Şeyh İsmail Ankaravî'nin Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha'sı", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir 1990.
- Ünal, İsmet, "Belâgat-ı Osmanîye", Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1972.
- Yalar, Mehmet, "el-Hatib el-Kazvinî ve Belâgat İlmindeki Yeri", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1997.
- Yeşilçiçek, Vedat, "Bazı Edebi Sanatların Belâgat Kitaplarına Göre Tanımı ve Tasnifi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1996.
- Yetiş Kâzım, "Talim-i Edebiyat'ın Rhetorique ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1981.
- Yıldız, Ayşe, "Eski Türk Edebiyatında Seci", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi", Ankara 2002.

D. Bildiriler

Belâgatle ilgili kitap, makale ve tez çalışmalarında dikkati en çok çeken Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmanîye*'sinin çokça incelenmesine rağmen diğer belâgat eserlerinin fazla ilgi görmemesi hususu burada da geçerliliğini korumaktadır. Bildirilerde diğer belâgat kitapları da ele alınıp incelenmiş olmakla birlikte *Belâgat-i Osmanîye* yine en çok incelenen eser olmuştur. İbradalı Mehmed Şükri'nin *İlm-i Belâgat'ı*, *Mecâmî'ül-Edeb*'in Usûl-i Fesâhat kısmı, Altıparmak Mehmed Efendi'nin *Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ı* ele alınan diğer belâgat kitaplarıdır. Kemal Eraslan'ın "Eski Bir Belâgat Kitabı" başlıklı bildirisi, Türk edebiyatında yazılan ilk belâgat kitabının Şeyh Ahmed el-Bardahî el-Âmidî'nin *Kitab-ı Câmî-i Envâü'l-Edebi'l-Fârisî* isimli eseri olduğunun tespiti olması açısından önemlidir.

Edebî sanatların konu edildiği birkaç bildiride de Yunus Emre, Ahmet Yesevî ve Harputî'nin şiirleri bu açıdan incelenmiştir. Bazı edebî sanatların ve belâgat terimlerinin müstakil olarak ele alınıp incelendiği çalışmalar da var olmakla birlikte bunlar da çok az sayıdadır.

Ayyıldız, Erol, "Harputî'nin Kaside-i Bürde Şerhinin Dilbilgisi ve Belâgat Açısından İncelenmesi", *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, Elazığ, 24-27 Eylül 1998.

Budak, Ali, "Münif Paşa'nın Bilinmeyen Yazma Bir Eseri: İlm-i Belâgat-La Rhetorique", *Uluslararası V. Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 24-25 Haziran 2005.

- Canım Rıdvan, “Ahmet Cevdet Paşa ve Belâgat-i Osmaniye”, *Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 27-28 Ekim 1995.
- Coşkun, Menderes, “Klasik Türk Şiirinde Metaforik Anlatım: Mürekkebe İstiare, Temsilî İstiare ve Alegori”, *I. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bir Metafor Olarak Yol/Yolculuk*, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 9-10 Aralık 2004.
- Coşkun, Menderes, “Türk Belâgat İlminin Gelişimi”, *I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 12-13 Nisan 2007.
- Dağlar, Abdülkadir, “Ahmed Cevdet Paşa’nın Belâgat-ı Osmâniyye’sine Hacı İbrâhim Efendi’nin Şerhi: Şerh-i Belâgat”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Kayseri, 10-12 Nisan 2006
- Eraslan, Kemal, “Eski Bir Belâgat Kitabı”, *Birinci Millî Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 6-9 Şubat 1978.
- Genç, İlhan, “Belâgat Yönünden Divân-ı Hikmet Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ahmed-i Yesevî Sempozyumu*, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri, İzmir, 25-26 Kasım 1993.
- Genç, İlhan, “Edebi Sanatların Gizli Dillerin “Söylenemeyeni” Söyleme İşlevi”, *Uluslararası Gizli Diller Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 13-14 Nisan 2005.
- Görgün, Tahsin, “Dilbilim, Dil Felsefesi ve Belâgat Üzerine”, *Edebiyat İlmi ve Problemleri Sempozyumu*, Ankara, 23-25 Eylül 2003.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah, “Ahmet Cevdet Paşa’nın Belâgat-ı Osmaniyyesi ve Yankıları”, *Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 27-28 Ekim 1995.
- Kartal, Ahmet, “Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve “Tezâd ve Telmîh” Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış”, *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi II. Uluslar Arası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, Manisa, 11-13 Kasım, 2005.
- Kılıç, Atabey, “Ahmed Hamdî’nin Belâgat-ı Lisân-ı Osmâni’si”, *II. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Kırşehir 13-14 Ekim 2005.
- Kılıç, Atabey, “Altıparmak Mehmed Efendi’nin Şerh-i Telhîs-i Miftâh’ında Şerh Metodu”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Kayseri, 10-12 Nisan 2006.
- Kılıç, Atabey, “Prof. Dr. Tunca Kortantamer’in Şerh ve Belâgata Dâir Dikkatleri”, *I. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Tunca Kortantamer Hatırası)*, Kayseri, 25- 26 Mayıs, 2007.
- Mengi, Mine, “Divan Şairinin Dilindeki Edebiyat Terimleri”, *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu*, Balıkesir, 1999.
- Mengi, Mine, “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ’câz”, *II. Dil ve Edebiyat araştırmaları Sempozyumu*, AÜDTCF, Ankara, 24-26 Mayıs 2004.
- Mengi, Mine, “Yunus Emre’nin Şiir Dilinde Benzetme Sanatları”, *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 07-10 Ekim 1991.

- Mermer, Ahmet, "Belâgat Çerçevesinde Metin İnceleme", *Edebiyat İlmî ve Problemleri Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 23-25 Eylül 2003.
- Paksoy, Kezban, "İbradılı Mehmed Şükrî'nin İlm-i Belâgat'ı", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, Erzurum, 25- 27 Nisan 2007.
- Saraç, M. A. Yekta, "Türk Edebiyatında Belâgat İle İlgili Yazılan İlk Türkçe Eserlerin Değerlendirilmesi", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Kayseri, 12-13 Nisan 2001.
- Saraç, M. A. Yekta, "Edebî Sanatlar Konusunda Bazı Yanlış Bilgi ve Değerlendirmeler", *I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 12-13 Nisan 2007.
- Tanyıldız, Ahmet, "Belâgate İlk Adım: Kelimenin Fesahati", *I. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Tunca Kortantamer Hatırasına)*, Kayseri, 25-26 Mayıs 2007.
- Onur, Esra, "Mecâmî'ü'l-Edeb'in Usûl-i Fesâhat Kısmı", *I. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Tunca Kortantamer Hatırasına)*, Kayseri, 25-26 Mayıs 2007.
- Yetiş, Kâzım, "Namık Kemal'e Göre Belâgat Meselesi", *Kültür Bakanlığı-Millî Kütüphane, Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal Sempozyumu*, Ankara, 2-4 Aralık 1988.
- Yetiş, Kâzım, "Belâgat-Edebiyat Nazariyesi Sahasında Bir Mukayeseli Edebiyat Örneği", *Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 31 Mayıs-02 Haziran 1995.
- Yetiş, Kâzım, "Dilin Gelişmesi Açısından Edebî Sanatlar ve Bunların Tasnifi Meselesi" *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, Eylül-Ekim 1988.

III. Sonuç

Cumhuriyet sonrası dönemde yapılmış belâgat çalışmalarının tespiti neticesinde belâgatı konu alan çalışmaların hem sayı, hem de çeşitlilik açısından tatmin edici seviyenin çok altında olduğu görülmüştür. 84 yıllık bir zaman diliminde ortaya konulan belâgat çalışmalarının az olması bir yana, bunların çoğunun da belâgatın bir kısmını oluşturan edebî sanatlara ait olması Eski ve Yeni Türk Edebiyatı numunelerinin belâgat açısından sağlıklı bir şekilde değerlendirmesi için gerekli olan alt yapı eksikliğini giderememektedir. Ancak alanla ilgili çalışmaların çoğunun son 10-15 yıl içinde yapılmış olması da belâgate olan ilginin arttığına ve dolayısıyla da eksikliği hissedilen farklı çalışmaların da yakın zamanda yapılmaya başlanacağına işaret etmektedir.

Belâgat çalışmalarında yukarıda da birkaç kez belirtildiği gibi en büyük eksiklik Osmanlı dönemi belâgat eserlerinin transkribe edilip incelenmemesidir. Yekûn olarak az sayıda olmayan bu eserleri incelemek yerine Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmaniye*'sinin defalarca çalışılması belâgat çalışmaları açığı

sından bir kayıptır. *Belâgat-i Osmaniye* üzerine yapılan çalışmaların alana katkıları elbette göz ardı edilemez ancak zaten sayıca az olan araştırmacıların çoğunun da bu eser üzerine çalışması bugüne kadar yapılan belâgat çalışmalarının en büyük eksikliğidir. Hâlbuki *Belâgat-ı Osmaniye*, lise düzeyindeki öğrenciler için hazırlanmış ve kendisinden önceki belâgat kitaplarının özet mahiyetinde tekrar olan bir eserdir. Belâgatın tam manasıyla ortaya konulabilmesi için *Belâgat-i Osmaniye*'ye de kaynaklık teşkil eden eski belâgat kitapları üzerinde çalışmak gerekmektedir. Eski harfli diğer belâgat kitaplarımızın neşredilip tanıtılması yönündeki çalışmalar arttıkça daha kapsamlı incelemelerin yapılacağı muhakkaktır.

The Period of Republic (1923-2007) Belâgat/Rhetorique Works in the Turkish Literature

Mücahit KAÇAR

Abstract

Belâgat/rhetorique works that had been studied with explain at the Ottoman Period, have been continued at the after period of Republic. These have been studied “rhetorique”, the part of rhetorique” or the works that had been studied about rhetorique. In this paper; books, theses, articles and presentations about the “rhetorique” are collected and alphabetically classified under ranging head where possible. And the paper concludes with an evaluation of these studies.

Key words: Belâgat, Rhetorique, Classical Turkish Literature, the Term of Literature, the Arts of Literary.

Cumhuriyet Dönemi (1923-2007) Türk Edebiyatında “Belâgat” Çalışmaları

Mücahit KAÇAR

Özet

Osmanlı döneminde özellikle şerh yoluyla meydana getirilmiş eserlerle incelenen “belâgat”, Cumhuriyet sonrasındaki dönemde yapılan çalışmalarda da ele alınmaya devam etmiştir. Bu dönemde yapılmış çalışmalar, ya belâgat ilminin kendisini veya belli bir bölümünü ya da belâgat üzerine yazılmış eserlerin incelenmesini/tanıtılmasını konu edinmişlerdir.

Bu bibliyografya denemesinde, Osmanlı dönemindeki belâgat çalışmalarına da kısaca değinilmekle beraber asıl olarak Cumhuriyet'ten günümüze kadar geçen süre içerisinde "belâgat" üzerine yapılmış olan çalışmalar ele alınmış ve bunlar Kitaplar, Makaleler, Tezler ve Bildiriler şeklinde belli başlıklar altında bir araya getirilmiştir. Ayrıca bu çalışmaların "belâgat" ilmine ve anlaşılmasına dair katkıları, genel değerlendirmelerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Retorik, Klasik Türk Edebiyatı, Edebiyat Terimleri, Edebi Sanatlar.